

Dvojina u "Knjižicama od bitija redovničkoga" Šimuna Kožičića Benje

---

Golubar, Monika

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:491946>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-07-29**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Monika Golubar

Dvojina u *Knjižicama od bitija redovničkoga Šimuna Kožičića Benje*

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2017.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Monika Golubar

Matični broj: 0009070808

Dvojina u *Knjižicama od bitija redovničkoga Šimuna Kožičića Benje*

(ZAVRŠNI RAD)

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: dr. sc. Sanja Zubčić izv. prof.

Rijeka, 12. rujna 2017.

Sadržaj

1. Uvod.....	4
1.1. Metodologija rada.....	4
2. Šimun Kožičić Benja	5
2.1. Djela Kožičićeve riječke tiskare	8
3. Od bitija redovničkoga knjižice	9
3.1. Jezik u Knjižicama od bitija	11
4. Dvojina.....	14
4.1. O dvojini	14
4.2. Dvojina u Knjižicama od bitija.....	17
5. Zaključak.....	22
6. Popis literature	23
7. Sažetak i ključne riječi	25

1. Uvod

Predmet proučavanja ovog rada je status dvojine u djelu *Knjižice od bitija redovničkoga* Šimuna Kožičića Benje. *Knjižice* su tiskane 1531. u Rijeci i posljednje su Kožičićevo tiskano djelo. Iz *Knjižica* se saznaje o načinu života redovnika i onih koji tek trebaju postati redovnicima. Pisane su na temelju starijih tekstova. S obzirom na razdoblje nastanka *Knjižica*, u obzir se moraju uzeti i dvije činjenice. Prva je da su nastale u razdoblju kada su se već odvile brojne promjene u jezičnom razvoju na fonološkoj i morfološkoj razini, između ostalih i proces gubljenja dvojine, a druga je tendencija Šimuna Kožičića Benje da očuva hrvatsku glagoljsku tradiciju te da naglasi njene hrvatske i slavenske temelje. U Kožičićevim djelima tako se mogu pronaći elementi starohrvatskog i elementi crkvenoslavenskog. U radu o dvojini u *Misalu hruackome* autorica Blanke Ceković i Ivane Etereović potvrđeno je zadržavanje dvojine. *Misal hruacki* pripada liturgijskim tekstovima, a *Knjižice od bitija redovničkoga* neliturgijskima te su stoga pogodne za analizu statusa dvojine u Kožičićevim neliturgijskim tekstovima. Cilj je ovog rada povezati Kožičićevu jezičnu koncepciju s istraženim statusom dvojine, prikazati u kojim se kategorijama dvojina ipak zadržala ili nije zadržala, te time barem malo doprinijeti istraživanju Kožičićeva korpusa.

1.1. Metodologija rada

Temeljna građa ovog rada su *Od bitija redovničkoga knjižice*, odnosno njihov faksimilni pretisak budući da se danas jedini poznati i očuvani primjerak čuva u Ruskoj nacionalnoj knjižnici u Sankt-Peterburgu. Za pretisak je zaslužna akademkinja Anica Nazor, poznata po proučavanju Kožičićeva života i rada, koja je 2009. priredila latiničku transkripciju ovog djela. Na početku rada kratko sam iznijela podatke o Kožičiću i njegovom stvaralaštvu, a potom i o *Knjižicama od bitija* te o njegovoj jezičnoj koncepciji. Nakon toga slijedi dio posvećen dvojini, odnosno razvoju dvojine kao kategorije. U kratkim crtama je objašnjena pojava kategorije, podjela dvojine i njezina sudbina. Zatim slijedi glavni dio rada u kojem

je provedena analiza dvojine u Kožičićevim *Knjižicama od bitija*. Čitajući *Knjižice od bitija* izdvajala sam promjenjive vrste riječi, zatim dvojinske oblike tih riječi te one oblike u kojima se očekuju dvojinski nastavci, a zamijenjeni su množinskima. Nakon općenitih činjenica o dvojini slijede primjeri dvojinskih oblika koji su podijeljeni ovisno o tome izriče li se njima parnost ili dvojnost, dvije najreprezentativnije vrste dvojine. Za svaki su primjer navedena morfološka obilježja te stranica i broj retka u kojem se nalazi u tekstu. Ujedno primjeri dvojine i primjeri u kojima je dvojina zamijenjena množinskim nastavcima prikazani su u tablici ovisno kojem dijelu teksta pripadaju. S obzirom na kraćinu teksta nema mnogo primjera dvojine kao ni onih gdje se dvojina očekuje pa će zaključak biti izveden na temelju prikupljene građe.

2. Šimun Kožičić Benja

Iako je djelovao na prijelazu iz 15. u 16. stoljeće, o životu Šimuna Kožičića Benje pisali su brojni autori, između ostalih Stjepan Antoljak, Jelena Kolumbić, Nikica Kolumbić, Anica Nazor te Marija Stanković Avramović čiji će radovi biti ovdje korišteni. Važno je istaknuti Kožičićevo obiteljsko podrijetlo. Jelena Kolumbić govori da je riječ o uglednoj obitelji koja je osam stoljeća obitavala na zadarskom području te je već tijekom 13. i 14. stoljeća bila uvrštena u patricijat, a bogatstvo je stjecala trgovinom i zemljišnim radom (Kolumbić, J. 1991: 93). Još ističe Kožičićevu angažiranost u crkvenom, političkom i kulturnom životu Hrvatske kao posljedicu odgoja i mentaliteta obitelji Benja (Kolumbić, J. 1991: 98). Kožičić je djelovao u razdoblju prožimanja dviju tradicija, glagoljaške srednjovjekovne tradicije i suvremene tradicije hrvatskih humanista koje su mu zasađene u obitelji još u mlađim danima. To se očituje i u jeziku kojim su pisana njegova djela te koji se umnogome razlikuje od onoga kojim se pisalo u glagoljaškim liturgijskim i neliturgijskim tekstovima srednjeg vijeka (Žagar 2012: 112). Nikola Kolumbić govori kako se Kožičić odmah iskazao kao vrstan latinski govornik, kao obrazovan i talentiran u omiljenoj humanističkoj formi. Također, u

isto se vrijeme Kožičić okreće glagoljaškoj tradiciji te postaje njezin aktivni pobornik (Kolumbić, N. 1991: 103). Na ovim dvjema tradicijama zasnovan je Kožičićev intelektualni razvoj, ali i samo djelovanje.

Godine 1500. Kožičić je prvi put posjetio Rim, 1502. je imenovan kanonikom crkve svetog Ivana u Zadru, a sedam godina kasnije papa Julije II. imenovao ga je modruškim biskupom. Kasnije je dobio ulogu upravitelja senjske biskupije koju je obnašao sve do 1521. godine (Stanković Avramović 2002: 13). Godinama je održavao veze s rimskim papama i pred njima održavao govore o tadašnjim prilikama u Hrvatskoj budući da je Hrvatska tada bila pod turskom opsadom (Kolumbić, J. 1991.: 99). Zbog turske opasnosti u modruškoj biskupiji, Kožičić 1529. godine seli u Rijeku gdje počinje novo poglavlje njegova života. Nakon prikupljanja opreme za tiskanje u Mlecima, u Rijeci je započela s radom njegova tiskara u kojoj je tiskano šest glagoljaških knjiga u vrlo kratkom vremenskom razdoblju, od prosinca 1530. do svibnja 1531. Prema podacima iz kolofona saznaje se da je knjige priredio Šimun Kožičić Zadranin, modruški biskup; da je tiskara radila u Rijeci i bila smještena u kući Kožičićeva prebivanja; da su knjige izdane o Kožičićevu trošku; da su ih tiskali Dominik i Bartolomej iz Brescie (Nazor 1991: 137).

U ono vrijeme Rijeka je bila značajan glagoljaški centar, područje vezano uz Bernardina Frankopana, promicatelja kulturnog i posebno glagoljaškog rada. To je u Kožičiću potaknulo ponovno zanimanje za glagoljaški rad koji je tome pristupio kao čovjek novog vremena, sklon praktičnom djelovanju i svjestan loših strana ukorijenjene glagoljaške tradicije. Stoga je nastojao reformirati jezik glagoljskih knjiga te pokušati podići obrazovne razine glagoljaša (Kolumbić, N. 1991: 109–110). Nakon boravka u Rijeci, Kožičić odlazi u Zadar gdje i umire 1536. godine, a spisi svjedoče da je pokopan u crkvi svetog Jerolima na Ugljanu koju je sagradio njegov djed (Antoljak 1991: 18).

U hrvatskoglagoljskim tekstovima supostoje dvije norme – norma hrvatskostaroslavenskoga i norma hrvatskoga (čakavskoga) jezika. Autori pišu ponekad u skladu s prvom (liturgijski tekstovi), drugi put u skladu s drugom (pravni tekstovi), a dio glagoljaškog korpusa karakterističan je po supostojanju elemenata i po interferiranju normi (Damjanović 2008: 14). Vodeći se podjelom hrvatske redakcije staroslavenskoga jezika Josipa Hamma na tekstove do sredine 14. stoljeća, na tekstove od sredine 14. stoljeća do prvih tiskanih glagoljskih knjiga i na tekstove s konca 15. stoljeća i prvih godina 16. stoljeća, vidljivo je da Šimun Kožičić Benja pripada posljednjoj skupini za koju su karakteristični prilagodba novim vremenima i pokušaji normiranja književnog jezika za tiskana glagoljska djela (Damjanović 2008: 38). Primarni Kožičićev cilj, za koji saznajemo iz posvete Tomi Nigeru u *Knjižicama od žitija arhijereov i cesarov*, je „popravljanje“ jezika knjiga. U ono vrijeme Hrvati nisu imali mnogo sačuvanih knjiga, a niti izgrađen književni jezik. Knjige koje su imali pisane su hrvatskom redakcijom staroslavenskoga jezika. Kožičić je uočio „pogreške“ u starim knjigama i objašnjava ih ili prevelikom, već nerazumljivom, starinom odabranih riječi ili oblika, ali i uvrštavanjem „tuđih“ ili „lažnih“ riječi. Htio je redigirati zastario jezik knjiga preuzetih iz prošlih stoljeća (usp. Žagar 2012: 112–113). Kožičićeve namjere iz posvete često su tumačile kao namjera kroatiziranja hrvatskoga crkvenoslavenskoga jezika što se pokazalo netočnim. Žagar je zaključio da je Kožičić iskočio iz dotadašnjega srednjovjekovnog kontinuiteta postupne kroatizacije jezika hrvatskoglagoljskih liturgijskih knjiga. Liturgijske, ali i neliturgijske tekstove prevodio je prema najčešće latinskim predlošcima i pritom inzistirao da jezik bude razumljiv s prepoznatljivim slojem staroslavenizama (usp. Ceković – Eterović – Žagar 2015: 25–37). Iz dosadašnjih istraživanja koje su proveli Mateo Žagar, Blanka Ceković, Ivana Eterović, Tanja Kuštović i drugi, a čiji su radovi okupljeni u knjizi *Jezik Misala hruackoga*, ustanovljeno je kako je Kožičić želio uspostaviti određen omjer između hrvatskih i staroslavenskih jezičnih elemenata, kako je prijevode s latinskog usklađivao

prema *Vulgati* te kako se zalagao za što veću razumljivost tekstova (usp. Žagar 2012: 123).

Iz ovog kratkog pregleda Kožičićeva života i stvaralaštva dobivena slika o njemu govori kako je bio angažiran i u crkvenom, i u kulturnom, ali i u političkom životu. Obnašanje dužnosti kanonika i biskupa, zalaganje za domovinu u borbi protiv Turaka te izuzetan glagoljaški književni rad tri su karakteristike koje se odmah nameću kada se spomene Šimun Kožičić Benja.

2.1. Djela Kožičićeve riječke tiskare

Kožičićeva tiskara u Rijeci već je spomenuta u prethodnom poglavlju. Sve što je poznato o riječkoj tiskari, poznato je zahvaljujući tamo tiskanim knjigama koje imaju kolofone gdje su zabilježeni podaci o priređivaču, mjestu i datumu tiskanja i tiskarima. Prva datirana Kožičićeva knjiga je molitvenik *Oficij rimski*. Sadrži molitve koje je Kožičić prevodio na crkvenoslavenski jezik ili posebno prerađivao. Nije doslovno preuzimao iz hrvatskoglagoljskih brevijara i misala. Također sadrži i kalendar s posebno označenim pavlinskim blagdanima, budući da su u Rijeci tada obitavali pavlini (usp. Nazor 1991: 139). Sačuvane su i knjižice liturgijskih obrazaca *Knjižice krsta*. U njima su zapisani obred krštenja, blagoslov prstena, pričest bolesnika, bolesničko pomazanje, preporuka duše na samrti te obredi sprovoda djece i sprovoda odraslih (usp. Damjanović 2011: 303). Tekstovi ovih knjižica su također preuzeti i prilagođeni prema rimskom predlošku (usp. Nazor 1991: 140). Nakon *Oficija rimskog* i *Knjižice krsta*, datirano je najopsežnije Kožičićevo djelo *Misal hruacki*. Jezik *Misala* razlikuje se od drugih otprije poznatih misala (*Misala Pavla Modrušanina* 1528., *Senjskog misala* 1494. i *Prvotiska misala* 1483.) što je samo jedna od potvrda Kožičićeva nastojanja da jezik misala bude što vjerniji latinskom predlošku prema kojem je pisan. *Misal* krase polugotski i glagoljski inicijali te drvorezi koji ponekad idu preko cijele stranice. Posljednjih nekoliko godina aktivno se proučava upravo ovo Kožičićevo djelo u okviru projekta *Enciklopedija hrvatskoga glagoljaštva* prof. Stjepana

Damjanovića (usp. Žagar 2015: 12). Glavni cilj ovog projekta bio je pretisak *Misala* što je i ostvareno u listopadu 2016. godine kada je predstavljen javnosti. Nakon ovih djela liturgijskog karaktera slijede neliturgijske *Knjižice od žitija rimskih arhijereov i cesarov*. Sadrže životopise rimskih papa i careva od najstarijih vremena (od Petra i Julija Cezara) do Kožičićevih suvremenika (Klimenta VII i Karla V) te dijelove o Partima i Perzijancima, o propasti Rima, o povijesti Muhameda i o povijesti Turaka. Pisane su prema dvama predlošcima, prema Platininom djelu *Liber de vita Christie et omnium pontificum* o rimskim papama i Egnacijevim djelom *De Caesaribus libri III* o rimskim carevima (usp. Nazor 1991: 141). Kada je riječ o *Knjižicama od žitija* ne smije se izostaviti posveta Tomi Nigeru koja je važna za razumijevanje Kožičićeve jezične koncepcije. U njoj je Kožičić naglasio „popravljačku“ dimenziju svog priređivačkog posla koju je primjenjivao u svim svojim djelima. Još su dva djela Kožičićeve tiskare. Jedno od njih je *Psaltir* odnosno Kožičićev bukvar tj. glagoljska početnica koji podsjeća na latinske Paternoster abecedarije koji su služili za vježbe čitanja i učenja molitva (usp. Nazor 1991: 39). Drugo djelo, a ujedno i posljednje u Kožičićevoj tiskari su *Od bitija redovničkoga knjižice* o kojima će više riječi biti u idućem poglavlju. Djela riječke tiskare grafički nisu zaostajala za suvremenim latinskim izdanjima. Danas postoji mali broj originalnih primjeraka Kožičićevih izdanja (Nazor 1991: 141).

3. *Od bitija redovničkoga knjižice*

Stvaralaštvo Šimuna Kožičića Benje se dijeli na liturgijske i neliturgijske tekstove. *Od bitija redovničkoga knjižice* su, uz *Knjižice od žitija rimskih arhijereov i cesarov*, jedino Kožičićevo djelo neliturgijskog karaktera koje govore o pravilima redovničkog života te su za razliku od *Knjižica od žitija*, barem djelomično vezane uz liturgiju. I u ranijoj hrvatskoj književnosti postoje

glagoljski rukopisi koji govore o istoj temi¹ (Stanković Avramović 2002: 139). Zahvaljujući njima i danas je poznata struktura onovremenog crkvenog zakona. Ujedno su i posljednje datirano djelo otisnuto u Kožičićevoj riječkoj tiskari. Podaci o tiskanju poznati su iz kolofona: „Štampane v Rici v hižah prebivanja častnoga otca gospodina Šimuna biskupa modruškoga: va vrime uzveličenoga gospodina Mikule Jurišića kapitana ričkoga i pročaja. dan 27. maja miseca: leto od Krstova rojstva 1531.“ (Kožičić 2009: 22)

Knjižice su kompilacija dekretala tj. odluka o srednjovjekovnoj crkvenoj povijesti papinstva, zbirka kanona i očitovanja svetih otaca (usp. Holjevac 2012: 187) te biblijskih knjiga. Kožičić je koristio biblijske knjige iz Starog zavjeta (Knjigu Izlaska, Mudre izreke, Levitski zakonik, Knjigu Postanka, Psalme te Knjigu Sirahovu), iz Novog zavjeta (Evandjelje po Mateju i Ivanu te poslanice apostola Pavla: Poslanicu Galaćanima, Prvu poslanicu Korinćanima, Poslanicu Rimljanima, Prvu i Drugu poslanicu Timoteju te Poslanicu Titu). Dijelovi teksta u kojima su korištene biblijske knjige u faksimilu su dodatno označeni u bilješkama kao i riječi na latinskome jeziku (npr. *primum* 4, *nikil* 10, *revera* 15, itd.). Navedenim izvorima Kožičić se služio kako bi objasnio *protivščine* i *kriposti*: „Prva protivščina jest: da ne budet novokršćen: za uzrok jakože govorit sveti Paval k Timoteju: da vzdvižen na grdost ne vpadet v sud dijaval: mnejuć da vera krstijanska ima veliku potrebu ot jego. (1 Tim 3,6)“ (Kožičić 2009: 3) Iz primjera se vidi kako je jasno odijeljena prva *protivščina* te zatim upotpunjena Prvom poslanicom Timoteju. Kada se koristio drugim izvorima na latinskome jeziku to je bilježio na sljedeći način: „3. jest skandel ili smućenije plka: zanje da ne dajet se takova pokora neže za oglašeno prêgrešenje: ježe vse mesto smuti:

---

¹ Tekstovi iz ranije hrvatske književnosti koji govore o vrlinama i manama redovnika ili koga drugog pripadaju u skupinu moralno-didaktičkih djela. To su *Cvêt vsake mudrosti*, *Libro od mnozijeh razloga* ili *Cvijet od krijeposti*, Marulićeve *Upute u čestit život prema primjerima svetaca*. Poznata su još i djela takvog karaktera, ali koja nisu povezana s knjižicama. To su *Regula svetog Benedkita*, *Red i zakon sestara dominikanki* i *Konstitucije franjevaca III. reda* (usp. Stanković Avramović 2002: 138 – 139).

jakože udržit se v posljednjem kapitoli 6. pitanija 26. razbora.“ (Kožičić 2009: 3). Evidentno je da se Kožičić koristio tekstovima drugih autora, no ne smije se zanemariti činjenica da ih je ukomponirao u vlastiti tekst. Stoga je upitno koliko je ispravno *Knjižice* nazivati kompilacijom, budući da se prema Anićeve rječniku hrvatskoga jezika kompilacijom smatra „tekst izrađen na temelju tuđih djela“ (Anić 2007: 196).

Knjižice se mogu podijeliti na tri dijela (usp. Kožičić 2009: 17–19). Prvi dio čini uvodno pismo upućeno vinodolskom vikaru u kojem se ujedno i saznaje o razlogu pisanja i o sadržaju priručnika: „Pisati očemo prêje jaže protivet vsakomu iže otel bi prijati sveti red: potom že očemo reći kakov ima biti redovnik po prijatju reda“ (Kožičić 2009: 2). Drugi dio čini jedanaest *protivščina*, tj. zapreka zbog kojih se ne može postati redovnikom, a treći dio trinaest *kriposti*, tj. vrlina koje treba imati svaki budući redovnik. U svakoj *protivščini* ili *kriposti* autor se poziva na svetog Pavla, svetog Jeronima, svetog Ambrozija i druge, a umetnuti su i biblijski citati. I *protivščine* i *kriposti* su strukturirane na sličan način. Obrojčane su, svaka od njih se definira, zatim se obrazlaže te se ponekad uspoređi s biblijskim primjerima. Najčešće govore o pravilima ponašanja redovnika, o načinu odijevanja, odnosa prema drugim ljudima itd.

Knjižica je trebala biti na korist župnicima kod primanja podmlatka i dalje kod njihove poduke i onima koji su bili dužni odgajati svećenike, prije nego je Tridentni koncil za to odredio posebne zavode za odgoj klera (Stanković Avramović 2002: 143). *Knjižice* su skromno opremljene, a razlog tome je što školovanim župnicima i skromnim učenicima ne pristaju skupocjeni podsjetnici o provjeri moralne čistoće budućeg klera, stoga je neugledna knjižica (obrednik) namijenjena poniznim (iz)vršiteljima (ob)reda (Stanković Avramović 2002: 144).

3.1. Jezik u *Knjižicama od bitija*

Budući da su *Knjižice od bitija* neliturgijskog karaktera, očekuje se veći broj elemenata narodnog jezika nego što je to u liturgijskim knjigama. Skupina

tekstova u koju pripadaju pravni tekstovi, matice, pravila (npr. *Knjižice od bitija*) i inventarne knjige pisana je govornim jezikom čakavske osnovice koji je ponekad protkan crkvenoslavenskim i kajkavskim elementima (usp. Gadžijeva i dr. 2014: 12). Stjepan Damjanović je procijenio da Kožičićev jezik ima više elemenata narodnog jezika nego što ih imaju srednjovjekovni liturgijski kodeksi, pa ga je u okviru svoje podjele nazvao hrvatsko-staroslavenskim, dakle onim kojim se u srednjem vijeku pisala zbornička, beletristička, glagoljska literatura (Žagar 2012: 112).

Detaljnim istraživanjima Kožičićeva *Misala Hruackog* i posvete Tomi Nigeru u *Knjižicama od žitija arhijereov i cesarov* koja su, između ostalih, proveli Blanka Ceković, Ivana Eterović, Tanja Kuštović i Mateo Žagar, a čiji su radovi okupljeni u knjizi *Jezik Misala hruackoga*, utvrđeno je kako je Kožičić nastojao urediti jezik hrvatskih glagoljskih liturgijskih knjiga unošenjem starohrvatskih elemenata kako bi one bile pristupačnije što širem krugu čitatelja. Izbacivao je svaku staroslavensku riječ za koju je pretpostavio da nije razumljiva i da se ne može zamijeniti kakvom istoznačnicom ili bliskoznačnicom, a opet nije se libio ostaviti one staroslavenske riječi koje zasigurno nisu bile dio inventara organskih govora, ali su bile već dovoljno poznate iz liturgijske uporabe (Žagar 2015: 14–15).

Anica Nazor u uvodu koji prethodi latiničkoj transkripciji Kožičićevih *Knjižica od bitija* govori da je Kožičićev jezik mješavina čakavštine i crkvenoslavenskoga jezika za koji je Kožičić smatrao da je književni jezik te ističe kako je u 19. stoljeću Ivan Berčić ocijenio da Kožičićev jezik „naliči više na hrvatski nego na staroslavenski“. U *Knjižicama od bitija* jezik obiluje crkvenoslavizmima. Anica Nazor istaknula je deklinaciju imenica, zamjenica i pridjeva u I jd. ž. r. i čuvanje nastavaka *-oju/-eju* (*s lihvoju* 2 i dr.), tvorbu glagolskih imenica na *-ije* (*spisanije* 2, *vidénije* 3, *prégrešenije* 3, *čašćenije* 4 i dr.), konjugaciju 3. l. jd. prezenta (*jest* 5, *budet* 5, *zovet se* 7, *ne mozet* 7, *nest* 7 i dr.) i 3. l. mn. prezenta (*nisut* 3, *sut* 5 i dr.) odnosno čuvanje prezentskoga nastavka

-t, leksik (*pominak* 2, *vzdati* 2, *protivščina* 8, *az* 21 i dr.), čuvanje vokalnog l (*dlgo* 6, *otvlčet* 6, *isplnit* 8, *dlgovanija* 12 i dr.) i druge promjene kao potvrde upotrebe staroslavenskog jezika.

Sanja Holjevac u *Prilogu analizi jezika Kožičićevih glagoljskih knjiga: Od bitija redovničkoga knjižice* donosi opširniji pregled odabranih elemenata koji potvrđuju crkvenoslavensku glagoljašku tradiciju. Prvo iznosi primjere s fonološke razine u kojima se čuva jat (npr. *člověk* 12) te slogotvorni sonanti r i l bez popratnih vokala (npr. *krv* 4, *plka* 3), zatim primjere za čakavski refleks j na mjestu praslavenske skupine *dj (npr. *rojen* 6). Iznosi i primjere u kojima nije ovjeren rotacizam, već se čuva neizmijenjeno međusamoglasničko ž (npr. *ne možet* 15). Spominje i čuvanje starih konsonantskih skupina *čr* i *čt* (npr. *črevo* 10, *počtenije* 11). Zatim slijede primjeri na morfološkoj razini i to čuvanje crkvenoslavenskog nastavka *-oju/-eju* u I jd. ž. r. imenica, pridjeva i zamjenica (npr. *voljeju svojeju* 7). Također prisutni su i nastavci *-ago/-ego* u G jd. m. i s. r. pridjeva, zamjenica i rednih brojeva (npr. *redovničkago* 6, *svojego* 7, *drugago* 14). Kao rezultat interferiranja crkvenoslavenske i hrvatske norme potvrđen je i nastavak *-ogo* (npr. *nijednogo* 8). I ona poput Anice Nazor izdvaja nastavak *-t* u 3. l. jd. i u 3. l. mn. prezenta iako postoje i primjeri u kojima se dočeto *-t* reducira (npr. *nima rediti* 7) što je također posljedica interferiranja crkvenoslavenske i hrvatske norme. Od crkvenoslavenskih nastavaka za konjugaciju prezenta potvrđen je nastavak *-u* u 1. l. jd. (npr. *vzglagolu* 16) i *-ši* u 2. l. jd. (npr. *ispravivši* 21). Osim crkvenoslavenizama na fonološkoj i morfološkoj razini Sanja Holjevac je izdvojila još i crkvenoslavenizme na leksičkoj razini (npr. *dojdeže* 8, *ljubodejenija* 10, *strannoljubac* i dr.). Na temelju provedene analize zaključuje da je u odabiru crkvenoslavenskoga ili hrvatskoga leksema Kožičić vodio računa i o vrsti teksta te da istovremeno supostoje elementi crkvenoslavenske i elementi hrvatske norme (usp. Holjevac 2012: 185–196).

Sve navedeno potvrđuje Žagarovu tezu kako je Kožičićeva namjera da preko jezika hrvatsku glagoljsku tradiciju što više približi latinskom univerzumu, ali i da sačuva njezinu hrvatsku i slavensku posebnost te da na temelju dosad istražene građe, nema razlika u jezičnoj koncepciji Kožičićevih liturgijskih i neliturgijskih tekstova (usp. Žagar 2012: 121). Osim toga, od elemenata crkvenoslavenskoga jezika u Kožičićevim *Knjižicama od bitija* valja spomenuti još jedan – dvojinu koja se u vrijeme nastanka *Knjižica* zadržavala u slavenskim jezicima dok je u hrvatskom jeziku već bila u procesu gubljenja. Više o dvojnini slijedi u nastavku.

4. Dvojina

4.1. O dvojnini

Postoje brojne teorije o postanku kategorije broja koja se u prvom redu odnosila na imenice i zamjenice, a zatim i na glagole i pridjeve. Tradicionalna je pretpostavka da je indoeuropski prajezik imao sustav od tri broja: jedninu, množinu i dvojinu i da je taj sustav naslijedio i praslavenski, a zatim i slavenski jezici i njihove crkvenoslavenske redakcije. Neke novije teorije smatraju da indoeuropski na ranijim stupnjevima svojega razvoja nije uopće imao takav sustav brojeva, tj. nije imao množinu i dvojinu, i da su se nejedninski oblici razvili vrlo kasno kad je prajezik već bio jasno dijalekatski razuđen (Mihaljević 2014: 22). Gramatički je dvojina, u odnosu na jedninu i množinu, podvrsta množine i dvostruko je obilježena: 1. kao „više od jedan“ prema „jedan“ i 2. kao „dva“ u odnosu na „više (od dva)“. Također, dvojina je maksimalno ograničena gramatička kategorija. Ima specifičnosti u deklinaciji imenica. Za razliku od jednine i množine, u dvojnini je vidljiv sinkretizam oblika ženskoga i srednjeg roda u svim padežima dok se u jednini i množini razlikuju tri mogućnosti muško/žensko/srednje (Mihaljević 2014: 24). Dvije najvažnije odrednice praslavenske dvojine su parnost i dvojnost. Pod parnošću se podrazumijevaju predmeti sastavljeni od dvaju dijelova ili dijelovi tijela koji tvore par, dok se pod dvojnošću podrazumijevaju dva bića ili dva predmeta. Na samom početku

razvoja, dvojina je označavala samo parne dijelove tijela ili parne pojmove i pojave. Kasnije se njezino značenje proširilo na bilo koja dva slučajno izabrana predmeta ili pojave te joj je to omogućilo razvoj oblika za sklonidbu i konjugaciju (usp. Mihaljević 2014: 26).

Za podjelu dvojine značajan je Belić. Naime, dvojske oblike je podijelio na slobodne i vezane. Pritom pod slobodnima podrazumijeva one riječi koje označuju parne predmete i uz njih se ne trebaju upotrebljavati brojevne riječi, dok pod vezanima podrazumijeva riječi koje su ovisne o broju dva te se može rabiti za bilo koja dva predmeta. Iznimka ispuštanja brojevnih riječi bila je samo u trenutku kada bi se izraz ponavljao pa više nije bilo potrebe isticati broj što nas dovodi do potkategorija vezane dvojine, odnosno do eksplicitno vezane dvojine i neeksplicitno vezane dvojine. Belić je još razlikovao i anaforičku i sindetsku dvojину pri čemu anaforičku dvojину čine dvojski oblici koji se oslanjaju na već spomenutu ili iz konteksta poznatu imensku skupinu u dvojini, a sindetsku dvojину čine konstrukcije koje se sastoje od dviju imenica i dvaju dvojskih oblika (usp. Mihaljević 2014: 26–27).

Mihaljević spominje i podjelu Žolobova i Krys'ka (2001.) koji slobodnoj i vezanoj dvojini dodaju pronominalnu-verbalnu dvojину (*midva* i *vidva*), dvojину u konstrukcijama s dva imena (dvije imenice: *milost i istina srjetosta se*) koja se još dodatno dijeli na dvojnju množinu (konstrukcija od dva imena od kojih je svako u dvojskom obliku) i eliptičnu dvojину (konstrukcija od dva imena od kojih je samo prvo ime u dvojskom obliku) te na sročnu dvojину (oblici u dvojini koji su sročni s drugom kategorijom u dvojini) (Mihaljević 2014: 28).

Tradicionalno se pretpostavlja da se prvo počela gubiti slobodna dvojina i zamjenjivati se množinskim oblicima, zatim njezine potkategorije pa vezana dvojina i njezine potkategorije. Ipak dvojski oblici su ostali, a sustav razvoja jezika funkcionira tako da će te oblike odbaciti ili im dati novo značenje i funkciju. U slučaju dvojine sustav ju je stoljećima odbacivao i postupno zamjenjivao

množinskim oblicima. Proučavatelji se ne slažu oko godina, bolje rečeno stoljeća, kada se dvojina počela gubiti te kada se izgubila. Mihaljević proces gubljenja dvojine dijeli u tri faze: gubljenje relevantnosti dvojine, gubljenje funkcije dvojine i gubljenje oblika dvojine (usp. Mihaljević 2014: 34–35). Iva Lukežić o procesu gubljenja dvojine govori kako je on otpočeo u mlađemu starohrvatskom podrazdoblju od početka 12. do konca 14. stoljeća. Krajem 17. i početkom 18. stoljeća dvojina je u imeničkoj promjeni u svim hrvatskim narječjima iščeznula kao posebna gramatička kategorija, a njeni su relikti ostavili traga u padežnim nastavcima glavne deklinacije (usp. Lukežić 2015: 22). Matasović o istom govori da se dvojina u hrvatskom štokavskom očuvala do 15. stoljeća, a u kajkavskom do početka 17. stoljeća (usp. Matasović 2008: 187).

U procesu gubljenja dvojine, ovisno o vrstama riječi, dvojina se različito zadržavala. U knjizi *Hrvatski crkvenoslavenski jezik* stoji da je u hrvatsko crkvenoslavenskom jeziku zadržana i u glagola i u imenica. Čuva se slobodna dvojina (za parne predmete), složena dvojina (pa i onda kada je broj 2 sastavnica broja 12) te dvojina pri nizanju dviju različitih jedinica. Pri nabranjanju karakteristično je izmjenjivanje gramatičkoga broja. Ako se zbrajaju dvije jedinice, predikatna riječ uz prvu brojivu riječ može biti u dvojini, ali je češće u jednini, a na kraju nabranjanja redovito je dvojina. No kada je prva brojiva riječ u dvojini, a za njom slijede jedna riječ ili više njih, nabranjanje se zaključuje glagolskim pridjevom u množini s time da pomoćni glagol koji mu prethodi može biti u dvojini². Ipak već u najstarijim tekstovima pisanim hrvatskim crkvenoslavenskim postoje potvrde za zamjenu dvojine množinom. Množina je češća u pridjeva kao dijelova predikata nego kada su u ulozi atributa. Češća je i u ličnih zamjenica (usp. Gadžijeva i dr. 2014: 93).

U starohrvatskome se jeziku dvojina čuvala do kraja 15. stoljeća, nakon čega počinje dominacija množinskih oblika u svima promjenjivima vrstama riječi

---

² Za navedeno postoji i potvrda u *Knjižicama od bitija: zanje da bista oba vpala v prokletstvo*.

(Ceković – Eterović 2012: 144). Izgubila se u gotovo svim slavenskim jezicima, osim u lužičkosrpskom i slovenskom, ali i danas postoje njezini tragovi u nekim slavenskim jezicima. Primjerice, dvojina se u hrvatskom štokavskom očuvala do 15. stoljeća. U kajkavskom se može naći još početkom 17. stoljeća. U hrvatskom se i nakon 15. stoljeća čuva dvojiniski oblik za nominativ i akuzativ dvojine imenica muškog roda (pr. *vuka*) iza broja dva. Takav se oblik analogijom proširio i na brojeve tri i četiri (pr. *dva stola, tri čovjeka*) (usp. Matasović 2008: 187). U imenica ženskog roda noga i ruka koje se odnose na parne dijelove tijela u genitivu množine se čuvaju oblici *nogu, ruku* koji su podrijetlom od dvojine (Matasović 2008: 194). U glagola su se dvojiniski oblici čuvali do 15., a ponegdje i do 16. stoljeća. Čuvali su ih glagol *biti* i glagoli koji su dolazili iza broja dva (Matasović 2008: 253). Kao ostatak dvojine u svim trima narječjima u 20. stoljeću potvrđen je nastavak *-i* u nominativu, akuzativu i vokativu imenica *oko* i *uho* (*oči* i *uši*), dok se u ekavskim govorima na tom mjestu ostvaruje nastavak *-e* (*oče* i *uše*). Ostali relikti dvojine su različito zastupljeni ovisno o narječju (Lukežić 2015: 37).

4.2. Dvojina u *Knjižicama od bitija*

Knjižice od bitija pisane su 1531. godine, u razdoblju kada je još uvijek prisutna hrvatska crkvenoslavenska norma (usp. Gadžijeva i dr. 2014: 11). U poglavlju o Kožičićevoj jezičnoj koncepciji već je izneseno kako u njoj supostoje elementi te norme i elementi hrvatske norme. S obzirom na, može se reći nestabilnu kategoriju dvojine i čuvanje crkvenoslavenske norme u kojoj kategorija dvojine još uvijek postoji, važno je proučiti status dvojine u Kožičića.

U *Knjižicama od bitija* postoje dvojiniski oblici kojima se izriče parnost. Slijede imenice koje se odnose na parne dijelove tijela te u kojima je zadržana kategorija dvojine kao i imenice u kojima ona nije zadržana: *ili stisnuti oči* (ž. r. dv. A; 11. str., 12. red), *ili stisnuti vse udi svoje* (m. r. mn. A; 11 str., 13. red), *ili s osičenijem kogo godi uda* (m. r. jd. G; 17. str., 25. red).

Uz njih, potvrđeni su i primjeri dvojine kojima se označava dvojnost tj. u kojima se govori o dvama bićima ili predmetima. Takvi primjeri često stoje uz kvantitativnu oznaku odnosno stoje s brojem dva ili brojevnom riječju oba. Takvi primjeri su imenice: *jest razdvojil plt svoju na **dvi ženi*** (ž. r. dv. A; 9. str., 18. red), *da ne budut **dvojego jezika*** (m. r. dv. N; 21. str., 11 red), *nijedan se takov nima rediti bez dopušćenija svojego biskupa za **2 uzroka*** (m. r. dv A; 7. str., 11. red), *da ne budet skup ili lakomac: za **2 uzroka*** (m. r. dv. A; 19. str., 19. red), *i vodil ju slovom i obrazom ot bluda na kriposti: za **2 uzroka*** (m. r. dv. A; 20. str., 10. red). Da Kožičić u čuvanju dvojine u imenica koje dolaze uz broj dva nije bio dosljedan svjedoči sljedeći primjer: *v **dvih stvareh** udržit se redovnički nauk* (ž. r. mn. L; 14. str., 4. red). Umjesto očekivanog dvojinskog nastavka *-iju* u lokativu imenica *i-osnove*, u prethodnom je primjeru množinski nastavak *-eh* za lokativ imenica *i-osnove*. Također u primjeru *pokaranije dvoje **jest*** (3. l. jd. prezenta; 14. str., 7. red) glagol uz oblik broja dva dolazi u jednini prezenta, a ne u dvojini kako bi se i očekivalo. Potvrđen je i primjer *ninje **2 takmo uzroka protivet*** (5. str., 24. red) u kojemu dolazi glagol u 3. l. mn. prezenta, bez obzira na kvantifikator dva i imenicu *uzrok* muškog roda dvojine u nominativu. Iz ovog primjera je također vidljivo da dvojinski imenički oblik nije u sročnosti s glagolskim oblikom.

Također potvrđen je primjer u kojem uz riječ oba dolazi glagol u dvojini: *zanje da **bista oba vpala** v prokletstvo* (3. l. dv. pluskvamperfekta; 17. str., 11. red). No potvrđen je i primjer u kojem uz oba ne dolazi glagol u dvojini već u množini: *ote oba v jamu* (2. l. mn. prezenta: 2. str., 18. red). Tome je tako jer je prvi primjer dio biblijskog citata, odnosno dio Prve poslanice Timoteju, koja glasi: „10. kripost jest: da ne budet poražitelj: nikomže ne pristojit se poraziti ili udriti: razvi vladnikom. Ne imat crikveno poglavije činiti biti žakna ili redovnika od svetovnago človêka: zadnje da bista oba vpala v prokletstvo: a iže v malih redêh sut mogut se biti: v svetih sućeji ne mogut neže za veliko prêgrešenjeje. Dopušćujet se učiteljem i oficijalom jednim biti kada godi. A kada i kako vpada v prokletstvo ki na redovnika posežet: imamo v kapitoli: si kvis suadente djabolo: v četvrtom

pitan'ji 17. razbora.“ (Kožičić 2009: 17) Drugi primjer nije dio nikakva citata, već je dio autorskog teksta. Ovo se može shvatiti kao potvrda teze Tanje Kuštović koja je nastojala potvrditi da su primjeri staroslavenskih oblika i riječi u Kožičića rezultat namjernog odabira (usp. Žagar 2012: 114). U tekstu je potvrđen još jedan primjer za izricanje dvojnosti, ali u tom primjeru nema kvantitativne oznake, nego je riječ o dvama bićima *Abraam i Lot strannoljubca bēhota* (3. 1. dv. imperfekt; 13. str., 25. red). Primjer je također dio biblijskog citata iz Knjige postanka „Uči sam sebe na milosrdije: zanje da tēlesni trud malo prospējet: milosrdije že ka vsakoj stvari dobro jest obētovanije imej sada sućago života i gredućago. Abraam i Lot strannoljubca bēhota: sego radi dostojna bila sut prijati anjele v svoj dom.“ (Kožičić 2009: 13) Potvrđeni su i primjeri u kojima se također radi o dvojnosti te se očekuje glagol u dvojini, a zamijenjen je množinskim oblikom: *čto pišut vrhu toga sveti Paval i dokturi* (3. 1. mn. prezenta; 2. str., 11. red), *postavljajut sveti Paval i dokturi* (3. 1. mn. prezenta; 2. str., 20. red), *da na blizu sut črevo i sramotna* (3. 1. mn. prezenta; 10. str., 7. red), *ljubodejanije i vsaka nečistota da ne imenujet se va vas* (3. 1. mn. prezenta; 12. str., 25. red).

Navedenih primjera dvojine je malo što je bilo i očekivano s obzirom na kraćinu teksta. Budući da su u *Knjižice od bitija uklopljeni dijelovi dekretala, zbirka kanona i očitovanja svetih otaca*“ (Holjevac 2012: 187) te biblijskih tekstova slijedi prikaz primjera dvojine i množinskih primjera kojima je dvojina zamijenjena, ovisno o tome pripadaju li nekom od kompiliranih tekstova ili ne:

Primjeri dvojine	Izvor
<i>oči</i>	prvo pitan'je 6. razbora
<i>ženi</i>	kapitul, akucijus 26. razbora
<i>jezika</i>	Prva poslanica Timoteju

<i>bista</i>	četvrto pitan'je 17. razbora
<i>béhota</i>	Knjiga postanka
<i>2 uzroka</i> ³	autorski tekst
Primjeri očekivane dvojine zamijenjene množinskim oblicima	Izvor
<i>udi</i>	prvo pitan'je 6. razbora
<i>sut</i>	44. razbor
<i>ote</i>	autorski tekst
<i>dvih stvaréh</i>	autorski tekst
<i>protivet</i>	autorski tekst
<i>pišut</i>	autorski tekst
<i>postavljajut</i>	autorski tekst
<i>imenujet se</i>	autorski tekst

Iz priložene tablice vidljivo je da su svi primjeri dvojine, osim primjera *2 uzroka*, dio kompiliranog teksta. Primjeri, osim primjera *sut*, *udi*, *uda* u kojima se očekivala dvojina, a ona je zamijenjena množinom, ne pripadaju kompiliranim tekstovima. Stoga slijedi da je, zanemari li se primjer *2 uzroka*, Kožičić koristio dvojину u kompiliranim dijelovima, odnosno u biblijskim citatima i dijelovima koji su označeni kao razbori. Uzme li se u obzir da je korištena Biblija, točnije

---

³ Primjer se u tekstu pojavljuje još dva puta, a budući da nijedan od njih nije dio kompiliranog teksta, u tablici je spomenut samo jednom.

prijevod Biblije s latinskog jezika dolazi se do činjenice da je riječ o tekstu liturgijskog karaktera. Budući da se radi o liturgijskom jeziku u kojem se u vrijeme nastanka *Knjižica* još uvijek koristio crkvenoslavenski jezik (usp. Gadžijeva 2014: 11), ne čudi što je Kožičić upravo u ovim dijelovima teksta zadržavao dvojину. Izostanak dvojine i njeno zamjenjivanje množinom u autorskim dijelovima teksta u skladu su sa sudbinom dvojine u hrvatskom jeziku u 16. stoljeću kada su *Knjižice* i nastale.

5. Zaključak

U *Knjižicama od bitija redovničkoga* potvrđeni su primjeri zadržavanja dvojine kao kategorije kao i primjeri u kojima se očekuje dvojina, ali je zamijenjena množinskim oblicima. Potvrđeni su primjeri zadržavanja dvojine kojima se izriče parnost (npr. *stisnuti oči*) te primjeri kojima je izrečena dvojnost (npr. *dvi ženi*). Pri izricanju dvojnosti Kožičić nije bio dosljedan u čuvanju dvojine budući da je ovjeren primjer *v dvih stvarih udržit se redovnički nauk* u kojem na mjestu dvojinjskih nastavaka dolaze množinski. Također u jednom primjeru gdje glagol dolazi uz *oba* koristi dvojinu *da bista oba vpala v prokletstvo*, dok u drugom primjeru koristi množinu *ote oba v jamu*. Glagoli koji dolaze uz imenice koje se odnose na dva bića ili na dva predmeta su u množini *protivet*, *pišut*, *postavljajut*. Samo je jedan ovjeren primjer u kojem u tom slučaju dolazi glagol u dvojnini: *béhota*.

Analizom statusa dvojine u *Knjižicama od bitija redovničkoga* dolazimo do zaključka kojim se još jednom potvrđuje Kožičićeva jezična koncepcija. Evidentno je kako je i u ovom, posljednjem datiranom djelu riječke tiskare, koristio elemente i crkvenoslavenske i hrvatske norme. Korištena je dvojina, kao element crkvenoslavenskoga, ali su i na mjestu dvojinjskih nastavaka korišteni množinski, što je u skladu s normom hrvatskoga jezika u 16. stoljeću. Dvojinu je zadržavao u dijelovima *Knjižica* koji su prevedeni s latinskog te koje je ukomponirao u tekst, dok je u dijelovima koji ne pripadaju kompilaciji dvojinu zamjenjivao množinom. Predstoji nam provesti još istraživanja jezika Kožičićevih djela kako bismo dobili što potpuniju sliku njegove jezične koncepcije, a time i dijela koncepcije hrvatskih glagoljaša.

6. Popis literature

1. Anić, Vladimir 2007 *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi liber, Zagreb
2. Antoljak, Stjepan 1991 *Šimun Kožičić Begna i njegovo doba*, Zbornik radova o Šimunu Kožičiću Benji, ur. Anica Nazor, JAZU, Zagreb
3. Ceković, Blanka – Eterović, Ivana 2012 *Dvojina u Misalu hruackome Šimuna Kožičića Benje*, *Fluminensia*, 1, 143 – 156
4. Ceković, Blanka – Eterović, Ivana – Žagar, Mateo 2015 *Grafematika i grafetika Kožičićeva Misala*, *Jezik Misala hruackoga*, ur. Mateo Žagar, HRVATSKA SVEUČILIŠNA NAKLADA, Zagreb, 25 – 40
5. Damjanović, Stjepan 2008 *Jezik hrvatskih glagoljaša*, Matica hrvatska, Zagreb
6. Damjanović Stjepan 2011 *Jezik hrvatskih glagoljičnih tekstova*, *Povijest hrvatskoga jezika*, 2. knjiga: 16. stoljeće, ur. Ante Bičanić, CROATICA, Zagreb
7. Gadžijeva, Sofija – Kovačević, Ana – Mihaljević, Milan – Požar, Sanja – Reinhart, Johannes – Šimić, Marinka – Vince, Jasna 2014, *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*, Zagreb
8. Holjevac, Sanja 2012 *Prilog analizi jezika Kožičićevih glagoljskih knjiga: Od bitija redovničkoga knjižice*, *Fluminensia*, 1, 185 – 199
9. Kolumbić, Jelena 1991 *Obitelj Benja kroz stoljeća*, Zbornik radova o Šimunu Kožičiću Benji, ur. Anica Nazor, JAZU, Zagreb
10. Kolumbić, Nikica 1991 *Šimun Kožičić Benja između glagoljaške tradicije i humanističkih nastojanja*, Zbornik radova o Šimunu Kožičiću Benji, ur. Anica Nazor, JAZU Zagreb
11. Kožičić Benja, Šimun 2009 *Od bitija redovničkoga knjižice: Rijeka, 1531. – Knjiga 2 – latinična transkripcija glagoljskoga teksta (s uvodom, rječnikom i literaturom)*, ur. Anica Nazor, Državni arhiv u Rijeci, Rijeka

12. Lukežić, Iva 2015 *Zajednička povijest hrvatskih narječja, 2 dio: Morfologija*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb
13. Mihaljević, Milan 2014 *Slavenska poredbena gramatika, 2. dio: Morfologija, Prozodija, Slavenska pradomovina*, Školska knjiga, Zagreb
14. Matasović, Ranko 2008 *Poredbeno povijesna gramatika hrvatskoga jezika*, Matica hrvatska, Zagreb
15. Nazor, Anica 1991 *Kožičićeva glagoljska tiskara u Rijeci*, Zbornik radova o Šimunu Kožičiću Benji, ur. Anica Nazor, JAZU Zagreb
16. Stanković Avramović, Marija 2002 *Šimun Kožičić Benja – hrvatski književnik*, adamić, Rijeka
17. Žagar, Mateo 2012 *Zadaci i perspektive istraživanja jezika glagoljskih tiskanih izdanja Šimuna Kožičića Benje*, Fluminensia, 1, 111 – 123

7. Sažetak i ključne riječi

Šimun Kožičić Benja, značajan hrvatski glagoljaš i humanist, ostao je zapamćen po svojoj tiskari koja je djelovala u Rijeci 1530. i 1531. godine. Iz šest poznatih djela te tiskare vidljiva je Kožičićeva tendencija popravljanja jezika glagoljaških knjiga. Osim toga, u njegovim djelima supostoje hrvatska crkvenoslavenska i hrvatska norma te je stoga jezik njegovih djela aktualan za proučavanja. *Od bitija redovničkoga knjižice* je posljednje datirano djelo riječke tiskare i neliturgijskog su karaktera. Neliturgijski karakter ovog djela dodatan je poticaj za proučavanje budući da je znatan dio Kožičićeva korpusa liturgijskoga karaktera već istražen.

Od bitija redovničkoga knjižice su kratak tekst koji govori o redovničkom životu, odnosno o uvjetima koje mora zadovoljavati svatko tko želi postati redovnikom. Analizom statusa dvojine u *Knjižicama* nije dobiveno mnogo primjera upravo zbog kraćine teksta. Ipak, potvrđenim primjerima ustanovilo se da je Kožičić zadržavao dvojину i to u kompiliranim dijelovima teksta, dok je dvojina u ostalim dijelovima teksta zamijenjena množinom. To nas navodi na zaključak da Kožičić nije bio dosljedan u čuvanju dvojine, ali ju je ipak zadržavao što je i u skladu s njegovom jezičnom koncepcijom. To je ujedno i potvrda da je dvojina kao kategorija živa još i početkom 16. stoljeća, ako ne u govornim idiomima, onda u glagoljaškim tekstovima.

Ključne riječi: *Šimun Kožičić Benja, Od bitija redovničkoga knjižice, Dual in Knjižice od bitija redovničkoga by Šimun Kožičić Benja, Kožičićeva jezična koncepcija, dvojina*